

Rituaali ja usko

JULKAISTU [18.1.2013](#) KIRJOITTANUT [URO](#)

Helsingin Sanomien kulttuuritoimittaja Suvi Ahola kirjoitti joulun alla esseen ”Myös ateisti voi kuulua kirkkoon” ja sai palautetta enemmän kuin mistään aiemmasta kirjoituksestaan 30-vuotisen toimittajauransa aikana. *Kotimaa* jatkoi eilen ilmestyneessä numerossaan keskustelua artikkelissa, johon Aholan lisäksi haastateltiin mm. Kirkon tutkimuskeskuksen tutkijaa Kimmo Ketolaa ja piispa Kaarlo Kallialaa. Sekä Aholan essee että *Kotimaan* kirjoitus olivat sympaattisia ja herättävät paljon ajatuksia myös rituaalitutkijassa.

Ahola kertoo liittyneensä kirkkoon, kun hänen lapsensa halusivat rippikouluun ja kasteelle. Hän ei jäänyt passiiviseksi kirkollisveron maksajaksi, vaan imeytyi mukaan seurakuntansa toimintaan. Hän osallistuu muun muassa vapaaehtoistyöhön ja laulaa kirkkokuorossa. Mukanaolo seurakunnan aktiviteeteissa ei kuitenkaan ole muuttanut sitä tosiasiaa, että Ahola ei usko Jumalaan. Ahola arvelee, ettei hän ole yksin epäuskoineen kirkon piirissä. Ainakin jouluaamun jumalanpalveluksessa riittää hänen mukaansa ”tapakristittyjä ja jopa meitä ateisteja.” Rituaalitutkimuksen tärkeyttä on perusteltu sillä, että teologiset oppiaineet ovat keskittyneet liikaa uskonnon opilliseen ja ideologiseen sisältöön. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö uskonnollisten uskomusten – mukaan lukien opilliset järjestelmät – ja rituaalien suhde olisi kiehtova ja olennainen kysymys rituaalitutkimuksessa.

Luonnostelen tässä muutamia näkökulmia siihen, miten rituaalin ja uskon suhdetta voidaan tarkastella. Toivon, että muut kehittävät aihetta eteenpäin.

Rituaalit ovat paljon laajempi ilmiö kuin uskonto. Edellisessä blogikirjoituksessa pohdin ei-uskonnollisia rituaaleja esimerkkinä Linnan juhlat.

Rituaalikäyttäytymisessämme on myös piirteitä, jotka muistuttavat eläinten käyttäytymistä lisääntymisen ja reviiripuolustamisen yhteydessä.

Evoluutiopsykologisesti voidaan perustalla näkemystä, jonka mukaan rituaalit ovat olleet osa ihmislajin käyttäytymistä jo ennen kuin varsinainen uskonto on astunut kuvaan mukaan. On myös väitetty, että uskonto edellyttää rituaalia samoin kuin se edellyttää symbolisen kielen olemassaoloa.

Jos siis uskonto edellyttää rituaalia, eikö uskonnotonkin pysty ymmärtämään meissä kaikissa olevaa tarvetta rituaalikäyttäytymiseen vaikkei uskonto hänelle avaudukaan? Kari Enqvist tarkastelee uskonnollista uskoa kirjassaan *Uskomaton matka uskovien maailmaan* ulkopuolisena ja ihmetellen kuin Liisa ihmemaassa. Ilkka Pyysiäinen – ateistiksi hänkin tunnustautunut – kirjoittaa osuvasti: ”Ihminen voi lopettaa tupakoinnin, alkoholin juomisen ja jopa elää selibaatissa, mutta ani harvoin

kuulemme henkilöstä, joka kieltäytyy osallistumasta minkäänlaisiin rituaaleihin.” Niin uskonnottomilla kuin uskovillakin on siis suuri yhteinen nimittäjä: luontainen taipumus rituaalikäyttäytymiseen.

Signaaliteorian mukaan rituaalit ovat tulleet olennaiseksi osaksi ihmislajin käyttäytymistä siksi että ne edistävät yhteistoimintaa. Rituaalien avulla ihmiset voivat viestiä valmiudestaan osallistua yhteisiin hankkeisiin ja karsia pois vapaamatkustajia. Rituaalit ovat viestintää, mutta kuten antropologi Roy Rappaport toteaa, ne eivät ole vain tapa sanoa jotakin, jonka voi myös ilmaista sanallisesti. Jotkut merkitykset tai tavoitteet voidaan ilmaista paremmin tai *yksinomaan* rituaalien avulla. Tästä seuraa, etteivät rituaalit vain symbolisesti kuvaa uskonnollisia oppeja tai muita kielellisesti ilmaistavia asioita, vaikka rituaaleilla usein onkin tärkeä tehtävä uskonnollisen tiedon levittämisessä.

Rituaalit kuitenkin vaikuttavat siihen, mitä me ajatellemme ja viime kädessä sanallisesti ilmaisemme. Keholliseksi kognitioksi (embodied cognition) nimetty tutkimussuuntaus analysoi sitä, miten mielemme ja ajattelumme perustuvat kehollisuuteen. Psykologit ovat osoittaneet, että kehollinen toiminta muokkaa ihmisten asenteita ja arvioita. Usein toistetut rutinoidut rituaalit, esimerkiksi ristinmerkin tekeminen, syöpyvät implisiittiseen ja motoriseen muistiin ja voivat vaikuttaa ihmisessä läpi elämän. Uskonnot, joiden harjoittamisessa on paljon kehollista rituaalista toimintaa, pystyvät tällä tavoin saamaan lujan otteen ihmisten ajattelusta ja uskomuksista. Luterilaisuus on perinteisesti korostanut jumalauskon merkitystä ja suominut tapakristillisyyttä.

Jouluisseensä lopuksi Ahola siteeraa Ulla-Lena Lundbergin *Jää*-romaanin vapaamielistä pappia, joka ei tuomitse tapakristillisyyttä toisin kuin hänen seurakuntalaisensa: ”Eikö juuri tapa olekin uskonelämän tuki ja selkäranka? Ehkä on päinvastoin niin, että tapa nimenomaan ruokkii henkilökohtaista uskonnonharjoitusta?” Rituaalitutkimuksesta saa tukea Petter-papin väitteelle.